

אשכולות

הצילון השבועי של תלמידי ישיבת כרם ביבנה

פרשת מטות-מסעי

גליון 428 | כ"ח בתמוז תשע"ז
(שנה אחת-עשרה)

19:23 **כניסת שבת**
20:25 **צאת שבת**
08:30 **סוזק"ש מג"א**

אישה הפרם וה' יסלח לה

יצחק שוקרון (א')

בפרשתנו נכתב: "ואם הפר יפר אתם אישה ביום שמעו כל מוצא שפתיה לנדריה ולאסר נפשה לא יקום אישה הפרם וה' יסלח לה" (במדבר ל, ג).

נשאלת השאלה, מדוע הוצרך לכתוב שה' יסלח לאישה, והלא בעלה הפר את נדרה - ולכן היא כלל וכלל לא חטאה. מהי אפוא הבעיה במעשה האישה, שמצריך את סליחתו של הקב"ה?
מובא במסכת קידושין:

דתניא: "אישה הפרם וה' יסלח לה" - מה הכתוב מדבר? באשה שנדרה בנוזר ושמע בעלה והפר לה, והיא לא ידעה שהפר לה בעלה, והיתה שותה יין ומטמאה למתים.

רבי עקיבא כי הוה מטי להאי פסוקא הוה בכי, אמר: ומה מי שנתכוין לאכול בשר חזיר ועלה בידו בשר טלה, אמרה תורה: צריכה כפרה וסליחה, מי שנתכוין לאכול בשר חזיר ועלה בידו בשר חזיר - על אחת כמה וכמה! (דף פא ע"ב).

הגמ' מסבירה, שמדובר באישה שנדרה על עצמה נזירות על מנת להפר אותה ולחטוא, דהיינו לשתות יין ולהטמא למתים. ברם, בעלה הפר את נידרה בלא ידיעתה כך שלמרות שהמעשה עצמו אינו חטא - בפיה היה טעם חטא כאשר היא ביצעה אותו. ר' עקיבא מדגיש שם שעיקר הבעיה נעוץ במחשבתה ולא בעצם המעשה, ומביא כדוגמא מקרה של אדם שרצה לחטוא במאכלות אסורות ולאכול חזיר, אולם בתר מעשה התחור לו שמדובר בבשר כשר, למרות זאת הוא מוגדר כחוטא, מאחר ובליבו ביקש לעשות עבירה.

ברם, מדוע באמת מחשבתו כה משנה עבורינו, הלא למעשה לא בוצעה עבירה, שכן אותו אדם אכל בשר כשר ואותה אישה מהוללה מפרשתנו שתתה יין ונטמאה למתים לא במצב של נזירות?

אמנם, בספר החינוך מובא (מצווה טו) ש"אחרי הפעולות נמשכים הלבבות", אולם למעשה מה שמוביל את כל העשייה, הרוח מאחורי הדברים - היא מחשבתו של האדם, וכשזו שלילית ומכוונת לרעה מעשיו נידונים במשנה תוקף. כמו כן אמרו חז"ל "רחמנא ליבא בעי" (סנהדרין קו ע"ב) - שלימות האדם בעולמו בדביקות בה' יתברך ובהוספת יראת שמיים, מגיעה בראש ובראשונה באמצעות הרוח היהודית, האמונה וההיצמדות למצוות.

לעומת זאת, הרב אשר וייס בספרו מנחת אשר (שכו), כתב בהקשר זה, שהשלמות האמיתית מגיעה מדיוק ודקדוק במצוות ובפרטיהן ובאמצעות לימוד התורה. משפטים אלו מעוררים תמיהה לנוכח דברי חז"ל הנ"ל ש"רחמנא ליבא בעי" והעיקר במחשבה. מה אם כן יעשה אדם ולא יחטא? מהי העשיה הנכונה?

לעניות דעתי נראה לומר, שכוונתו של הרב שם אינה בהתמקדות במעשים גרידא, וכן אינה בדרישה לשקוע בעולם מחשבות חיוביות ללא כל עשייה אלא ללמדנו על המשקל הרב של המחשבה הקובע אף את משקלו של המעשה. אדם יכול ללמוד תורה בדביקות לכאורה, ברם, אם אין כוונתו באמת ובתמים להגדיל את ערכה ולרום על נס את מעמדה של התורה וכוונתו הינה לימוד לכבודו בלבד ה- מעשה שלו שלילי, והוא יזדקק לסליחתו של הקב"ה.

על זו הדרך ניתן להמשיך ע"פ הגמרא במסכת נדרים, הטוענת שהאיסור לידור נדר נובע מהחשש שמא אותה אשה או אותו איש לא ישלים את נדרו ולא יעמוד בו, כמאמר הכתוב בקהלת (ה, ד): "טוב אשר לא תידור משתידור ולא תשלם", לכאורה מדובר בסיבה חסרת כל שחר, שכן אילו זו הייתה הסיבה לא היינו מבצעים דבר מחשש שמא לא נעמוד בהתחייבות או שמא לא נצליח לעשות זאת באופן מיטבי, יתר על כן סיבה זו מעודדת אנשים להיות "ראש קטן" ולא להתחייב מעבר לדברים המקובלים.

בגמרא בתענית (דף יא) מובאת דעה הטוענת, שהשרוי בתענית [וכן אנשים המחמירים על עצמם חומרות נוספות למכביר] - אינם אלא חוטאים. אמירה זו מבטאת בעבורנו גם את ההתייחסות כלפי אישה או איש הנודרים, ומקבלים על עצמם דבר מה. אנשים המוסיפים חומרות נוספות על האמור בתורה מבטאים במודע או שלא במודע התייחסות המקטינה את התורה. כביכול דברי הקב"ה אינם מספיקים ויש להוסיף עליהם עוד משלנו. לכן הכתוב מדגיש "אישה הפרם - וה' יסלח לה" בכל אופן על אף הפרתו של בעלה היא זקוקה לסליחתו של ה' על אשר פגעה בכבודו של הקב"ה בהוסיפה יתר על מה שהיא מצווה.

בצאתנו אל בין-הזמנים ל"מרחב הציבורי", עלינו לזכור, שאנו מייצגים את ציבור לומדי התורה ושוקדיה, לא רק בלימוד ובמעשה אלא גם במחשבה היוצרת מציאות ובנוכחות היוצרת הוויה. לכן מוטלת עלינו האחריות לזכור ש"דרך ארץ קדמה לתורה". שנזכה!

מלא טוב

לרב אריה שטרן

לרגל הולדת הנכדה

קוד באתר: 7672

העלון יוצא לאור ע"י

ישיבת כרם ביבנה

www.KBY.org.il

לתגובות ולהארות:

eshckolot@gmail.com

מערכת אשכולות

איתיאל סופר

יעקב אביעד דואני

לדרכי הראוי"ה

ישראל ואין מתקיימין אלא בא"י. אכנס אני לארץ כדי שיתקיימו כולן על ידי". רבים משתמשים בגמרא זו כדי למעט מערך מצוות ישוב א"י.

הרב צב"י קוק זצ"ל שלל הפירוש הפשטני הזה מכל וכל, ולסיוע הביא דברי בעל 'בינה לעיתים', ר' עזריה פיגו - ת"ח עצום, בעל 'גידולי תרומה' על ספר התרומה, שחי באיטליה לפני כמה מאות שנים. הוא דייק בלשון הגמ'. לא נאמר "אכנס לארץ כדי לקיים מצוות", אלא "אכנס אני לארץ כדי שיתקיימו כולם על ידי". "לא מדובר ברווח פרטי של מצוות ע"י הכניסה לארץ. משה רבנו השקול כנגד כל ישראל, דואג לביסוסם של ישראל בכניסתם לארץ. הוא יודע שישנה חשיבות לכניסתו לארץ כדי שתחת הדרכתו תתקיימנה המצוות של כלל ישראל בשלמותן. 'הרבה מצוות נצטוו ישראל, ואין מתקיימות אלא בא"י, אכנס אני לארץ כדי שיתקיימו כולן על ידי'. **בשביל זכות הרבים** והשראת שכניה בישראל. לא שאני אקיימם, שזה אי אפשר, וכבר נגזרה גזרה על נגדי, אלא למען יתקיימו על ידי, שבית ישראל יקיימו אותן על ידי, בסביתי ובשבילי. כי בהיותי שם עמהם, במקום קיומם, אפילו שעה אחת, אז ארבה מאוד לזרזם ולהזוהירם על קיומם ועשייתם" (שיחות הרב צבי יהודה - במדבר, עמ' 421).

תאוותו של משה רבנו להיכנס לארץ לא הייתה למען הרווח האישי שלו, אלא לטובת כלל ישראל, שערכם של המצוות יעלה, כשיתקיימו בתחילת הישוב בא"י על ידו. כשם שהגמ' אומרת שאילו היה משה נכנס לא"י ובונה המקדש, לא היה חרב לעולם.

בספרו 'שבת הארץ', דן הרב קוק זצ"ל, בשאלתו של הרידב"ז, איך אפשר להפקיע קדושת מצוות שביעית ע"י מכירת הקרקעות לגוי, הרי בזה שמפקיעים את קדושת הארץ שוב אין כאן מצוות ישוב א"י, והרי מצוות ישוב הארץ היא העילה להיתר המכירה!?

על כך ענה הרב, שזו טעות לחשוב שקדושת הארץ ומעלתה אינה אלא לקיים המצוות התלויות בה, וכשא"א לקיים המצוות, שוב אין בה קדושה, וממילא אין מצוות ישוב הארץ.

א"י דומה בזה לתלמוד תורה. ת"ת מביאה לידי קיום מצוות, אך בשום אופן אין לומר שזו תכליתה של המצווה. מצוות ת"ת קיימת גם כאשר אדם כבר למד ויודע את המצוות כולן. לת"ת יש ערך עצמי, וחייבין בלימודה גם בעניינים שאין להם קיום בזמן הזה, וגם כאשר כבר יודע את כל התורה והש"ע.

וכמו כן היא קדושת א"י. אין עיקר מעלתה בזה שהיא מחייבת אותנו במצוות התלויות בארץ. יש לא"י ערך וקדושה עצמית, עד שגם כאשר נאלצים אנו להפקיע מחמת אילוצים שונים איזו מצוה, אין זה גורע מקדושת הארץ, ועצם ישיבת א"י שקולה כנגד כל המצוות. "גם כשהן נפקעות ע"י הדחק עומדת היא בעצם רוממות מעלת קדושתה".

אמנם ישנה גמרא המערערת לכאורה יסוד זה. הגמ' במס' סוטה (יד ע"א) אומרת: "מפני מה נתאוה משה רבנו להיכנס לא"י, וכי לאכול מפריה הוא צריך, או לשבוע מטובה? אלא כך אמר משה: הרבה מצוות נצטוו

דברי א-להים חיים

בן-ציון סופר

במס' עירובין (יג ע"ב) מובא:

אמר רבי אבא אמר שמואל: שלש שנים נחלקו בית שמאי ובית הלל, הללו אומרים הלכה כמותנו והללו אומרים הלכה כמותנו. יצאה בת קול ואמרה: **אלו ואלו דברי א-להים חיים הן**, והלכה כבית הלל.

וכי מאחר שאלו ואלו דברי אלהים חיים, מפני מה זכו בית הלל לקבוע הלכה כמותן? מפני שנוחין ועלובין היו, ושונין דבריהן ודברי בית שמאי. ולא עוד אלא שמקדימין דברי בית שמאי לדבריהן.

לא מעט קמטים נחרשו במצחיהם של רבים מלומדי תורה די בכל דור ובכל אתר, תוך ניסיון להבין לאשורו את המשפט המפורסם הנ"ל - "אלו ואלו דברי א-להים חיים הן".

ידוע ביאורם של חכמי צרפת בזה, המובא בחי' הריטב"א (עירובין שם):

שאלו רבני צרפת ז"ל, היאך אפשר שיהו שניהם דברי א-להים חיים וזה אוסר וזה מתיר? ותירצו, כי כשעלה משה למרום לקבל תורה הראו לו על כל דבר ודבר מ"ט פנים לאיסור ומ"ט פנים להיתר¹, ושאל להקב"ה על זה, ואמר שיהא זה מסור לחכמי ישראל שבכל דור ודור ויהיה הכרעה כמותם. ונכון הוא לפי הדרש. ובדרך האמת יש טעם וסוד בדבר.

ובשכלנו האנושי, המוגבל, מתקשים אנו להבין תירוץ זה - וכי אין אמת אלקית מוחלטת שרק על פיה עלינו לנהוג? איך יתכן שכל הדעות נכונות ובכל זאת יש הכרעה הלכתית ברורה?²

אכן, יש מי שיאמר שאין הדברים יכולים להיות מובנים בדעת בני אדם, והרי הם בכלל דברי הנביא ישעיהו (נא, ה) "לא מחשבותי מחשבותיכם ולא דרכיכם דרכי", ויש שיאמרו שאין הדברים יכולים להיות מבוארים אלא ע"פ חכמת הסוד. ודאי שיש מן האמת בשתי הגישות הללו, ובכל זאת, מן הראוי ליישב את הדברים על הלב ולקרובם אל השכל, בחינת "והשבות אל לבבך".

ההבנה המקובלת של הביטוי "אלו ואלו דא"ח הן" היא - שתי הדעות נכונות הן. אך נראה שאפשר לפרשו בצורה הקרובה יותר לפשט המילים. הביטוי הנ"ל מופיע במקום נוסף בש"ס. במס' גיטין (ו ע"ב), נחלקו ר' יונתן ור' אביתר בענין פילגש בגבעה, מדוע כעס עליה בעלה עד שברחה לבית אביה:

...הא ר' אביתר הוא דאסכים מריה על ידיה, דכתיב: 'ותזנה עליו פילגשו' - רבי אביתר אמר: זבוב מצא לה, ר' יונתן אמר: נימא מצא לה. ואשכחיה ר' אביתר לאליהו, א"ל: מאי קא עביד הקדוש ברוך הוא? א"ל: עסיק בפילגש בגבעה, ומאי קאמר? אמר ליה: אביתר בני כך הוא אומר, יונתן בני כך הוא אומר. א"ל: ח"ו, ומי איכא ספיקא קמי שמיא? א"ל: **אלו ואלו דברי א-להים חיים הן**, זבוב מצא ולא הקפיד, נימא מצא והקפיד.

בדברי הגמ' כאן הרי מתפרש הביטוי "אלו ואלו דברי א-להים חיים הן" כפשוטו: בתוך **דברי ה'** הנאמרים בפני פמליא של מעלה - מוזכרים שני הצדדים. באמת למעשה יש צד אחד שצודק, ובוה אין ספק קמי שמיא, אך שתי הדעות נאמרות מפיו של הקב"ה, וזה מורה שגם הדעה שאינה צודקת אינה מופקעת לגמרי. יש בה צדק מסוים, שהרי הקב"ה מזכירה. זהו שאמרו שם "זבוב מצא ולא הקפיד, נימא מצא והקפיד". באמת ר"י צודק, בפועל ההקפדה קרתה רק כשמצא לה נימא ולכן היא עזבה את ביתו, אך גם בדברי ר"א יש מן האמת, כי באמת גם זבוב מצא לה, וגם הזבוב גרם בעקיפין להקפדה. יתירה מכך, הגמ' מגדירה זאת ש"ר אביתר הוא דאסכים מריה על ידיה", הוי אומר - עצם העובדה שהקב"ה מביא בחשבון את דעתו של ר"א, מראה שהוא מסכים איתה, היינו עם האמת שבה.

מעתה, יתכן שזהו פירוש הביטוי "אלו ואלו דא"ח הן" שבגמ' הנ"ל בעירובין, ושכל התורה כולה. בכל מחלוקת של חכמי ישראל, הקב"ה ש"עסק בסוגיא זו³ **אמר** בעצמו את שתי הדעות. כי אמנם למעשה אחד בלבד צודק והלכה כמותו, אך גם בדברי החולק יש מידה של אמת. א"כ,

¹ דברים אלו הנם ע"פ מדרש תהלים פ"ב אות ד, עה"פ "אמרות ה' אמרות טהורות... מוזק **שבעתיים**". וכן מ"ט בגימטריא "וּדְגָלוּ עַלֵי אַהֲבָה" (מסכת סופרים פט"ז ה"ה, ירושלמי סנהדרין פ"ד ה"ב, ועוד).

² וכיו"ב הקשה הש"ה בספר תולדות אדם (בית חכמה תליתאה, אות רפכ-רפג), ולכן ביאר דברים אלו ע"ד האמת (שם, אות רפד-רפו).

³ כך נראה גם מהגמ' בחגיגה (ג ע"ב) המובאת להלן, שמלכתחילה הקב"ה אמר את כל הדעות הקיימות, וכנראה הכוונה שהוא אמר אותן למשה כאשר לימד אותו את דיני התורה לפרטיהם, כפי שמשמע מלשון הגמ' שם.

את שני הצדדים אומר הקב"ה, לא מפני שבאמת שניהם לגמרי נכונים, אלא שבשניהם יש מן האמת.

אפשר להעמיק יותר ולומר, שבכל מחלוקת יש גרעין של אמת בשני הצדדים⁴. כל דעה מבוססת על תפיסה שורשית מסוימת של הנושא הנידון, תפיסה שבאמת נכונה היא, אלא שכאשר באים לדון על מקרה מסוים, שבו מתנגשות שתי התפיסות זו בזו ויש נפק"מ ביניהן, אזי יש צד אחד שהוא העיקרי וכמותו צריך לפסוק. לכן במקרה אחר, שבו לא תהיה סתירה בין שתי התפיסות, יהיה הדין שונה וממילא תבוא בו לידי ביטוי אותה התפיסה שנדחקה הצדה במקרה הראשון⁵.

דוגמא לדבר: נחלקו ב"ש וב"ה האם בנרות חנוכה מוסיף והולך או פוחת והולך. מסתבר שכל אחת מהדעות נעוצה בתפיסה מסוימת של מצות נר חנוכה, של חג החנוכה, או של התורה בכלל (כגון: אם מטרת נר חנוכה היא פרסום הנס לאחרים או הפנמתו, אם עיקר ענינו של חנוכה הוא ניצחון הרוח או החומר, אם בתורה הולכים אחר 'בכח' או אחר 'בפועל'). שתי התפיסות ודאי נכונות, שכן באמת יש כמה פנים למצות נרות חנוכה, לחג החנוכה ולתורה בכללה. לכן גם דעת ב"ש היא "דברי א- להים חיים", גם דבריהם נאמרו על ידי הקב"ה, כי שורשם אמיתי הוא ללא ספק. אמנם למעשה בשאלה של אופן הדלקת הנרות יוצאת נפק"מ בין שתי התפיסות השונות והנכונות, וכאן מכריעים כאחד הצדדים, שהוא כנראה הצד הדומיננטי מבין השניים.

על פי הדברים האלה, ניתן לבאר את דברי הגמ' במס' חגיגה (ג ע"ב), שמביאה את דרשת רב"ע על הפס' בקהלת (יב, יא):

בעלי אסופות - אלו תלמידי חכמים שיושבין אסופות ואסופות ועוסקין בתורה, הללו מטמאין והללו מטהרין, הללו אוסרין והללו מתירין, הללו פוסלין והללו מכשירין. שמא יאמר אדם: היאך אני למד תורה מעתה? תלמוד לומר: כולם נתנו מרעה אחד - אל אחד נתנו, **פונס אחד אמרו, מפי אדון כל המעשים ברוך הוא**, דכתיב **וידבר אלהים את כל הדברים האלה**. אף אתה עשה אוניך כאפרכסת, וקנה לך לב מבין לשמוע את דברי מטמאים

⁴ כפי שכתב הרב קוק זצ"ל בעין אי"ה (שלהי ברכות, אות שסא), על דברי הגמ' "תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם", ובעוד מקומות.

⁵ יתכן שאפשר לסייע לדברינו מדברי רש"י בכתובות (נו ע"א סוד"ה הא קמ"ל). וזהו מה שכתב "זימנין שייך האי טעמא וזימנין שייך האי טעמא, שהטעם מתהפך לפי שינוי הדברים בשינוי מועט".

מי נתן למשיסה יעקב // באגדות החורבן ר' משה יעקב גמליאל

חז"ל מספרים, בהקשרים שונים, מעשה שארע בהיות ר' יהושע בן חנניה ברומי. כך מובא המעשה בתוספתא למסכת הוריות, בסוגיית פדיון שבויים (תוספתא הוריות ב, ה): "מעשה שהלך ר' יהושע ואמרו לו יש כאן תינוק אחד ירושלמי יפי עינים וטוב רואי ועומד לקלון והלך ר' יהושע לבדוקו כיון שהגיע לפתח, אמר המקרא הזה 'מי נתן למשיסה יעקב ישראל לבוזים'! נענה אותו תינוק ואמר 'הלא ה' זו חטאנו לו ולא אבו בדרכיו [הלוך ולא שמעו בתורתו]! באתה שעה אמר ר' יהושע 'מעידני עלי שמים וארץ שאיני זו מיכאן עד שאפדה אותו!' פדאו בממון הרבה ושיגרו בארץ ישראל".

ברייתא זו מובאת גם בסוגיית אגדות החורבן במסכת גיטין (נח ע"ב), כאשר דברי ר' יהושע מובאים עם תוספת חשובה: "מובטחני בו, שמורה הוראה בישראל!". בעלי התוספות מבארים שאולי זו היתה ההצדקה להחלטתו לפדות את אותו נער "בכל ממון שפוסקין עליו", כלשון הברייתא שבגמרא, אף יותר מכדי דמיו - ובניגוד להלכה הפסוקה.

כמה דרשנים ומפרשים התחבטו מה היתה גדולתו של אותו נער, שהשלים את הפסוק. האם לא יתכן שזכר פסוק זה מדרשה ששמע או אף מלימודו בבית רבו? הרי אלף נכנסים למקרא ואחד יוצא להוראה!

ר' עזריה פיג'ו, בספרו "בינה לעתים" (דושי 8), תמה שתי תמיהות על מעשי ר' יהושע: תחילה הוא חוקר על בדיקת הנער - וכי בקריאת פסוק אחד תלוי הדין, אם יש לפדותו בדמיו או אף ביותר מהם? בוודאי לא רצה ר' יהושע אלא לתנות צערו - או אולי לפתוח בדברים - ולא לבדוק אם יסיים הנער את הפסוק; ואם כן, הרי בוודאי יכול היה הנער להבין זאת מאופן אמירתו את הדברים, ומה לו לסיים סיפיה דקרא כולו?

ואת דברי מטהרים, את דברי אוסרין ואת דברי מתירין, את דברי פוסלין ואת דברי מכשירין.

ולא מובן איזו תשובה יש כאן לשאלת לומד התורה "היאך אני למד תורה מעתה?". מה בכך שאת כל הדעות אמר הקב"ה, הרי להלכה פוסקים רק כדעה מסוימת, ואיך אפשר ללמוד תורה ולהכריע בין הדעות?

לפי הנ"ל, אולי הפירוש הוא כך: אם יאמר אדם "היאך אני למד תורה מעתה" - איך אפשר ללמוד באופן כזה שנכנסות לבית המדרש דעות שאינן נכונות? איך נדע להבחין בין אמת לשקר ולהכריע במחלוקות? על כך אומר לו קהלת - קודם כל עליך לדעת **שגם את הדעות הדחויות מההלכה - אמר הקב"ה**, וא"כ יש בהן מן האמת, ועצם הלימוד שלהם מקרב אותך אל האמת הא-להית. אמנם רק דעה אחת נכונה היא לגמרי, ולכן עליך לעשות אזנך כאפרכסת ולקנות לב מבין. מחד עליך לשמוע את כל הדעות הקיימות ולא לדחות אף דעה על הסף, שהרי כולן דברי א-להים חיים הן ובכל אחת מהן יש שורש אמיתי שאותו צריך לקבל, ומאידיך לעמול בעומק העיון על דברי תורה, עד שתגיע למסקנה הלכתית. אם קנית לך שתי מעלות אלו - מוכנות לשמוע ולקבל (עשה אזנך כאפרכסת), וישרות העיון (לב מבין), הרי שתזכה בסייעתא דשמיא לכוון אל האמת השלמה. שנזכה⁶.

⁶ מכלל הדברים ניתן ללמוד שכך הוא גם בעם ישראל בכללו. בין שלומי אמוני ישראל ישנם זרמים רבים ושונים, בהשקפה, בהנהגה, בדרכי לימוד התורה ועוד. קל מאוד לאדם לומר שכל האמת נמצאת אצלו, ורק אצלו, וממילא להאמין/לחשוב/לחנך ע"פ דרך נלוזה זו. אך האמת יורה דרכו, דרך המלך שאין לה שיעור, שלא ספק בשרוש הדברים יש מן האמת בכל אחת מהגישות 'ההשקפיות', 'האמוניות' וה'הנהגותיות' הנ"ל (ובשונה ממחלוקות הלכתיות - הן תיאורטיות ואין ביניהן סתירה מעשית, ולכן אין צורך להכריע ביניהן). א"כ, מי ירהיב עוז לקרב בזרוע שיטה אחת ולהוציא מחוץ למחנה את האחרת, בפרט כאשר אנו מוצאים מגדולי הראשונים שעומדים מאחריהן?

אולי לזה כוונת חז"ל באומרים: "בעקבות משיחא... האמת תהא נעדרת" (סוטה מט ע"ב), "מלמד שנעשית עדרים ועדרים והולכת לה" (סנהדרין צז ע"א). כל אחד מתבצר בעמדתו וחושב שכל האמת רק אצלו, וכך נשאר האמת מפורזת כעדרים עדרים בין כל פלגות העם, "לשמו שריקות עדרים לפלגות..." (שופטים ה, טז), ואף אחד אינו זוכה להגיע אל האמת השלמה, המורכבת.

שנזכה להשכיל לקבל את כל חלקי האמת מכל מי שאמרה.

תמיהה שניה הוא תמה - בשיטת בעלי התוספות: ראינו כבר את טענתם שר' יהושע פדהו בדמים מרובים מחמת גדולתו בתורה, אבל הם מציעים גם שאולי היה זה מפני שהגבלת ההלכה על דמי הפדיון איננה עומדת במקום סכנה - וכי ידעת הנער בתורה היא המעמידה אותו במקום סכנה? הלא הבנתו של ר' יהושע את המציאות לא השתנתה כעת!

ר' עזריה פיג'ו מציע שדברי הנער היו רמזים לשני תירוצי התוספות: ר' יהושע, שמתוך אותן סברות הבין שדברי הנער לא באו לצורך השלמת הפסוק, ראה בדבריו טענה הלכתית, ומיד הכריז, שנער זה "מורה הוראה בישראל", ודבריו הלכה למעשה. ר' יהונתן אייבשיץ בספרו "יערות דבש" (א, 1) מתאר את הדבר באופן ציורי ומוסיף ביאור לדברי ר' יהושע: "ר' יהושע בן חנניה עמד בפתח בית האסורים, להתנצל שלא יפדה אותו, ואמר כי יש בו [במניעת הפדיון] תיקון עולם, כי 'מי נתן למשיסה יעקב ישראל לבוזים'; כי אם ירבה בפדיון, יבזו רבים מישראל בשביל דמי פדיונם". כשמוע הנער את דבריו, הוא עונה כי אמנם ה' נתנו ביד אויב, אבל גם ישראל "לא אבו בדרכיו הלוך", לחמול ולהציל את הנתון בסכנה; "ולא שמעו בתורתו", לפדות את עוסקיה. ר' יהושע הבין את פסק ההלכה שפסק הנער בדבריו את המקראות, וחש להציל נער מופלג זה.

מתוך שמצא ר' יהונתן אייבשיץ תוכחה נוקבת זו בדברי הנער, שלא להיתלות בשורת הדין במקום שחיי אחרים תלויים בזה, הוא מוסיף ומציע ביאור אחר, לפיו לא היתה בדברי הנער הוראת הלכה כלל אלא טענה מוסרית בלבד, של אחריות הקהל על מי שעלה בגורל להיענש בעידנא דריתחא.

¹ יתכן, כמובן, שהלך לבדוק אם הוא בסכנה, ואז נוכח בגדולתו בתורה והחליט לפדותו מכל מקום.

וכך הוא מבאר: שני מיני פורענויות באים לעולם. האחד, יסורים של אהבה הם. מטרם היא לזכך את מקבלם ולמרק עוונותיו, והוא מצדו עליו לקבלם בשמחה. האופן השני הוא יסורים שלא באו מחמת חביבותו של האדם, לטהרו ולזככו; אין הם באים בהשגחה מפי עליון, אלא אדרבה – ה' הסיר מעליו השגחתו ומצאוהו רעות רבות וצרות. צרות אלו, אין מה לשמוח בהן – אין בהן דבר טוב ולא מאת ה' היתה זאת. אבל לא רק שמחת הלב תלויה בזה, אלא גם שאלה מוסרית כבדת משקל; ר' יהונתן מביא על כך את ויכוח ר' עקיבא עם טורנוס רופוס (ר' יהונתן מתייחס לסוגיה בב"ב י"א ע"א), לטענתו ש"אם ה' גזר על העניים להיות חסרי לחם, איך נפרנס אותם", "רק אם בני חיי ומזוני במזל תליא, אבל אם ה' שינה הטבע ונתן ישראל לשבי, אין לנו להתאמץ יותר מכפי הענין, כי זהו רצון ה'; אבל אם לא היה מה', רק במקרה, כי נמסרו בידי מזל, פשיטא דחובה עליו לעשות רצון השם".

זו היתה טענתו של הנער – אכן, דבריו היו תמיהה; וכי רק ה' בחפצו גזר עליו להנתן ביד שוסים? הלא חטאינו הביאו עליו דבר זה, והסירו השגחתו מעלינו. אם כן, ראוי הוא הדבר על הקהל כולו – שאיננו נקי מאותם עוונות – לפדות ולעזור את הנזקקים לכך, ולא לתלות את סבלם ברצון ה' ולקבל באהבה את ייסוריהם של אחרים.

אחרי שראינו ביאורים אלה, נוכל לשמוע ביאור פשוט יותר לחילופי הדברים שמסרו לנו חז"ל.

בירושלמי (היריות ג. ה) מובא מעשה זה בהבדל קטן: בירושלמי מובא שר' יהושע הפסיק על פי טעמי המקרא, באופן שדבריו כללו גם את התשובה לשאלה: "מי נתן למססה יעקב – הלא ה'?", ואילו אותו נער – לימים, ר' ישמעאל בן אלישע – המשך ואמר את חציו השני של הפסוק. בפירוש "מראה הפנים" על הירושלמי, רואה המחבר שזו היא גדולתו: גם אם אכן הכיר ישמעאל בן אלישע הנער את הפסוק, למה לו להמשיך ולסיים את תוכחת הנביא? די לו בקובלנת הנביא שברישא דקרא. לכן מחדש ר' ישמעאל בן אלישע שטעות היא לפרש את הפסוק כקובלנה של הנביא. אדרבה, הקובלנה היא טענה שהנביא מזכיר, ועליה עומד הנביא ומוכיח, שלא בחינם הביא ה' צער זה: "לא אבו בדרכי הלוך ולא שמעו". דקות זו הבין הנער וזאת אמר לר' יהושע בקובלנתו, שישפיל לסיפיה דקרא; המפרש מציע לקרוא גם את גרסת הבבלי כך, כאשר הנער קורא את המילים הנוספות בתמיהה – וכי ה' בחפצו הביא הרעות האלה עליו? הלא מפי עליון לא תצא הרעות והטוב! אין זה אלא שחטאינו הביאו עליו צרה זו בהסרת השגחתו מעלינו, ובזכויותינו נשיב השגחתו עליו, עמו ונחלתו.

ה'ספינר' של האור החיים הקדוש ר' דניאל בוחבוס

האור החיים הקדוש מקשה קושיה גדולה: הרי מפורש בתורה שעמ"י יוצא לגלות בגלל עבירות "השמרו לכם פן יפתה לבבכם וסרתם... ואבדתם מהרה מעל הארץ הטובה". "והארץ תעזב מהם ותרץ את שבתותיה בהשמה מהם" וכו'. אם כן כיצד חכמי האמת אומרים שיצאנו לגלות בכדי ללקט ניצוצות [שלכאורה זה דבר טוב?]

אלא, הוא מתרץ: אם אדם לא עושה עבירות הוא נשאר בעוצמתו הרוחנית – כוחו גדול, ולכן הוא יכול ללקט את אותם ניצוצות מרחוק, בהיותו כאן בארץ ישראל. הוא מושך אותם אליו כמגנט חזק. אך כאשר ח"ו חוטאים ועושים עבירות – הכוח הרוחני נחלש, ואין אפשרות למשוך את הניצוצות מרחוק, ולכן צריך לצאת לגלות בכדי למשוך את הניצוצות מקרוב כמו מגנט חלש.

וכן מסביר האור החיים הקדוש את מ"ב מסעות של בני"ב במדבר: "אכן יתבאר על פי דברי אנשי אמת (זוה"כ קנז ע"א) שאמרו שהליכת ישראל במדבר היתה לברר ניצוצי הקדושה... והוא הטעם שהיו ישראל חונים במקום אחד שנה ובמקום אחר י"ב שעות שהוא כפי מה שצריך לבידור הניצוצות שישנם במקום

טוב התורה מפניני 'אור החיים' הקדוש

ההוא¹.
וב"ה שזוכים אנו לברר ניצוצות קדושה מרחוק בלומדנו בישיבה בלימוד התורה בקדושה ובטהרה. אך כעת שאנו עומדים לפני היציאה אל בין הזמנים ניתנת לנו ההזדמנות לברר ניצוצות קדושה מקרוב – ללכת אל הבית, אל הרחוב, ושם ללקט ניצוצות קדושה, ולהפיץ את שם ה' בעולם.

הבה נקדש את בין הזמנים ביציאתנו מהישיבה ונלקט ניצוצות קדושה בכל מקום שהוא ובכל מסעיו – בטוילים, בטרמפים, בים, בבית עם המשפחה, ברחוב וכו'.

בטח אתם שואלים לגבי הכותרת – ספינר ואוה"ח – מה הקשר? אז זהו, שאין קשר, וזו היתה תחבולה לגרום לכם ללמוד את דברי האוה"ח הקדוש – זכיתם! "בתחבולות תעשה לך מלחמה". כנגד היצה"ר צריך לדעת כיצד להילחם. קיבלתם תחבולה קטנה וערמומית למשוך לדברי תורה, השתמשו גם בה ובכל דבר [היתר] להפיץ שם ה'.

¹ דבר זה מדברי הראש"ל הגרש"מ עמאר שליט"א בספרו החדש 'תומת ישרים', עמ' תעב.

השירה הזאת

והאזהרה לא אחרה לבוא על העונש שיכבד,
ומחולקת היא לשני הציוויים הנ"ל בסוף הפרשה,
'לשכים בעיניכם' – כנגד העבודה לאלים לא גאים,³
'לצנינים בצדיכם' – כנגד ישיבת האומות בארץ לא להם.⁴
ובהמשך, גם התוצאה מחולקת ואינה באותו רובד:
'וצררו אתכם' יציקו בעבודה זרה בכל היבשה,
'והיה כאשר דמית... שייך לשני כפי שאנו רואים,
שאם לא יגרשום – יגורשו הם מהארץ ותיעזב מהם.⁵

הורשה וירושה יעב"ץ

בורא העולם מצווה ומבשר בד בבד,
על הכניסה לארץ ירושתה וכיבושה.
ובסוף הפרשה חותם באזהרה לבאים,
שאם לא יעשו ליושבים יעשה הוא להם.
וכמובן שלא נותיר איום זה כך לבד,
אלא ניתן את ליבנו לבאר אזהרה כה קשה.
מה ראה על ככה להחמיר כפי שהננו רואים,
הלא לא מדובר כשנמצא עבודה זרה בכליהם!¹

אך אמנם נראה לבאר כוונת הבורא הנכבד,
ע"פ דבריו בתחילת הענין, ככתוב בתורה הקדושה.
שם נצטוו בתרי: האחד להשמיד עבודת החוטאים,
והשני, לגרשם מהארץ ולישב בכל מושבותיהם.²

² הפרשה פותחת בשני ציוויים שונים: האחד – לנתץ ולשבור את הע"ז, והשני – לגרש את האומות ולישב בארצם.
³ התוצאה של הע"ז שנשאתה היא שהם יהיו כיתדות בעיניים, שיחשיכו עיניהם של ישראל.
⁴ התוצאה של הישארות האומות היא שהם יהיו כקוצים בצדיהם, יגורו סביבם כקוצים.
⁵ הרעיון הוא, שגם השלב הבא מתחלק לשני העניינים: בקשר לע"ז התוצאה שהגויים יצרו אותם ויצרו את צעדיהם, ובקשר לאי-גירוש האומות העונש או התוצאה שהם יגורשו מהארץ כי לא יצליחו להיאחז בה. ובעצם אין זה חומרא של עונש אלא פועל יוצא מאי-קיום ציווי הבורא.

¹ השאלה הנשאלת: מפשט הכתובים מדובר פה על מצב שבו לא מורישים את יושבי הארץ, והעונש חמור פי כמה – שיעשה להם כמו שרצה לעשות לאומות. על מה ולמה?